

CE A MAI RĂMAS DIN CULTURĂ ?

Eugen Păsăreanu

DOI 10.46522/CT.2023.02.09

Eseist și critic cultural asociat zonei conservatoare, Theodore Dalrymple (pseudonimul literar al psihiatrului englez Anthony Malcolm Daniels) propune în *Cultura noastră: ce a mai rămas din ea* o serie de eseuri care pot constitui mărturii solide în favoarea valorilor perene, a direcțiilor verificate și sedimentate, răspunzând provocărilor ideologice cu care se confruntă societatea actuală cu „buna cuviință“ a dubiului sau cu dezaprobarea bine ancorată în logică și în lecturi consistente.

Deseori, omul de cultură, universitarul, cercetătorul din aria umanioarelor se vede nevoit, pentru propria vitalitate intelectuală, nu doar să își provoace credințele și ideile supunându-le dezbaterii, ci și să-și apere setul de valori la care aderă și fără de care însăși căutarea adevărului (cu majusculă sau minusculă) ori definirea frumosului devin întreprinderi redundante. Aflându-se în vecinătatea idelor lui Edmund Burke, José Ortega y Gasset sau Roger Scruton, Dalrymple contestă schimbările sociale bruște și violente ori redefinirile pe baze ideologice, punând la îndoială onestitatea părinților intelectuali ai revoluțiilor, acei utopici care credeau de cele mai multe ori că „nefericirea umană este produsul legilor, al tradițiilor și al tabuurilor“ (p. 110), care se cereau abolite, în așteptarea fericirii. Acei intelectuali, mânați de impulsuri reformatoare, „nu erau genul de oameni care să ia în serios avertismentul lapidar al lui Burke, conform căruia «este scris în ordinea lucrurilor că oamenii cu poftă neînfrânate nu pot fi liberi»“ (p. 110). Sub auspiciile unei îndoieli autentice privind saltul omenirii înspre progres stau majoritatea scrierilor lui Dalrymple, care identifică în contemporaneitate numeroase

exemple de sacrificare a reperelor perene, pe altarul unei libertăți și fericiri iluzorii.

Eseurile care compun volumul de față sunt structurate în două secțiuni, *Politică și societate* – în care sunt expuse subiecte controversate din actualitate (corupția, drogurile și „uciderea copilăriei“, beneficiind de analize cât se poate de pertinente și bogat documentate) –, alături de *Arte și literatură*, această secțiune tratând teme precum „frivolitatea răului“, „de ce Shakespeare este pentru toate timpurile“, „furia Virginiei Wolf“ sau „imaginația distopică“. Deși diferite tematic, ambele secțiuni vorbesc de forme ale abrutizării, de concesiile pe care le face societatea barbariei, pentru a fi racordată la ethosul prezentului, autorul subliniind faptul că „poziția de adversitate față de tradiție reprezintă nu începutul, ci sfârșitul înțelepciunii și virtuții“ (p. 21). Eseurile vin să susțină ideea că „înurâtirea“ este contaminantă, iar prețul plătit pare a fi un nihilism demotivant (mărturie stând deprezia crescândă, ca răspuns la lipsa de sens existențial) și, în zona artisticului, un conformism al non-conformismului (o artă dominată de șoc nu mai frapează, ci devine ea însăși parte a locul comun pe care îl combătea). Astfel, nu avem „plus valoare“ în experiența sensibilă, nici reflecții ale înaltului, măiestrie deosebită sau complexitate încifrată, ci elementul care contrariază devine elementul așteptat, atributul care face opera de artă integrabilă contemporanului.

În marea relativizare postmodernă, în fața remodelărilor sociale clamate (și declamate) de diferite comunități încurajate a se coagula în jurul liniilor de forță ale stângii americane (clasă socială, apartenență rasială, demolarea revanșardă a istoriei sub egida *cancel culture*, liberalizarea consumului de stupefiante etc), Dalrymple propune, într-un discurs atractiv și accesibil cititorului, (re)orientarea spre reperele înalte, cele din afara sinelui, demers aflat în contradicție, am putea spune, cu o parte consistentă din arta secolului al XX-lea. Începând de la arta de avangardă și până la ultimele zvâcniri ale mișcării *in-yer-face*, secolul XX este străbătut, în mare măsură, de șoc, inedit și visceral (nu doar tematic – aceste elemente fiind recurente în artă, ci și la nivel vizual), iar apelul lui Dalrymple nu este în direcția abandonului acestor

atribute, ci reprezintă o pledoarie pentru a vedea ce se află în spatele lor, anulându-le astfel gratuitatea cu care sunt expuse în unele opere contemporane. Propunând o privire în adâncimile ființei prin ochii „celor mari“, avem astfel două eseuri dedicate lui Shakespeare, din ale cărui opere reiese un apel „nici spre draconică severitate și represiune, dar nici spre nemăsurată îngăduință și permisivitate [...]. El ne cheamă spre măsură, adică spre umanitate. Trebuie în același timp să recunoaștem limitele pe care ni le impune propria fire, dar și să nu renunțăm la a năzui să ne controlăm pe noi înșine. Dacă nu reușim nici una, nici cealaltă, vom sucomba în fața bestialității ideologice sau instinctuale – sau (curioasa realizare a epocii noastre) în fața amândurora“ (p. 248).

Lucid și pesimist pe alocuri, ironic până la limita aroganței, dar niciodată lipsit de argumente, Theodore Dalrymple descrie o societate și o artă care capitulează în fața vulgarității, a grosolăniei, a gratuității epatante. Cu toate acestea, eselistul nu cade în tentația cenzurii sau în cea a unui puritanism al gustul, ci adoptă o nobilă dezavuare. Spre exemplu, în fața instalațiilor de artă vizuală semnate de Damien Hirst sau Marc Quinn, care instituie șocul și ineditul drept repere, Dalrymple nu se rezumă la etichete aplicate pe baza principiului plăcerii sau la simple refuzuri de a legitima astfel de produse artistice, ci caută explicații atât la nivelul creației, cât și la cel al receptării, într-o construcție critică în care intersectează esteticul cu politicul: „un geniu artistic devine sinonim cu capriciozitatea. Dar o ființă atât de dependentă de moștenirea sa culturală precum omul nu poate scăpa atât de ușor de convenție, iar dorința de a face asta a devenit în sine un clișeu. Astfel, cu toată grosolănia și vulgaritatea, «Senzație» [n.n. *Sensation* – numele dat expoziției de artă contemporană de la Royal Academy of Art din Londra] este teribil de convențională, dar se supune unei convenții strâmbe și distructive social. Grosolănia de care vorbesc își are originea într-un amestec otrăvit de admirație inspirată ideologic (și din acest motiv nesinceră) pentru tot ceea ce este vulgar, pe de-o parte, și snobism intelectual, pe de altă parte. Într-o epocă democratică, *vox populi, vox dei*: mulțimea nu poate greși. Iar a sugera că există sau poate exista o activitate

culturală din care mulțimile de oameni ar putea fi excluși în virtutea lipsei de educație și cultivare este considerat ceva elitist și, prin definiție, condamabil. Vulgaritatea este tributul pe care intelectualii îl plătesc, dacă nu chiar proletariatului, atunci ideii schematice, condescendente, inexacte pe care ei și-o fac despre proletariat. Intelectualii dovedesc puritatea sentimentului lor politic prin nebunia producțiilor lor. Cât despre snobismul său, intelectualul se ridică deasupra oamenilor obișnuiți – care încă se agață donquijotesc de standarde, prejudecăți și tabuuri – prin respingerea lor categorică. Spre deosebire de ei, el nu este prizonierul moștenirii sale culturale și al educației, dovedindu-și astfel libertatea spiritului prin amoralitatea concepțiilor sale“ (pp. 364-365).

După cum se poate observa, tonul scriiturii este tranșant, adesea prea puțin nuanțat, cu atât mai mult invitându-l pe cititorul specializat la reflecții și reevaluări ale artei contemporane la dialog – chiar de pe poziții critice la adresa ideilor prezentate. Pe de altă parte, marele atu al lui Dalrymple este găsirea argumentelor potrivite pentru cei care nu se simt reprezentanți (la nivel de căutare sau materializare artistică) de o mare parte a artei contemporane, pentru că „soticarea modernă cere o sensibilitate pe care nimic nu o poate jigni sau chiar surprinde, care este blindată împotriva obiecțiilor morale sau șocurilor. A fi un om cu un gust în zilele noastre cere să nu ai niciun fel de standarde care să poată fi încălcate, ceea ce, după cum a surprins Ortega y Gasset, reprezintă începutul barbariei“ (p. 361).

Theodore Dalrymple, *Cultura noastră: ce a mai rămas din ea*, traducere din engleză de Smaranda Nistor și Ninel Ganea, București, Editura Contra Mundum, 2020, 366 p.